

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามในแถบลุ่มน้ำเจ้าพระยา ฝั่งธนบุรี กรุงเทพมหานคร โดยมีนักท่องเที่ยวชาวไทย ชาวต่างชาติ และประชาชนในพื้นที่ที่ประกอบอาชีพต่าง ๆ ซึ่งชุมชนแห่งนี้มีทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีความน่าสนใจและเป็นเอกลักษณ์ โดยมีลุ่มน้ำเจ้าพระยาเป็นแกนกลางสำหรับการเดินทางข้ามฝั่งสัญจร ในการนี้เองทำให้เกิดเป็นเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยมีเรือเป็นพาหนะที่สำคัญในการบริการการท่องเที่ยว คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความนิยมในการท่องเที่ยวด้วยเรือ ตลอดจนประเภทเรือและการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งมีรายละเอียดวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

คณะผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มหน่วยงานราชการ และกลุ่มนักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไป โดยจะใช้ผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งหมด 30 คน ซึ่งใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจงในการสัมภาษณ์เก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

3.1.1 กลุ่มหน่วยงานราชการ

คณะผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะจง จำนวน 4 คน ซึ่งมีบทบาทหน้าที่สำคัญในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมเชิงนโยบายในเขตธนบุรี อันประกอบด้วย ประธานสภาวัฒนธรรมเขตธนบุรี ผู้อำนวยการเขตธนบุรี เลขาธิการวัฒนธรรมเขตธนบุรี และรองประธานสภาวัฒนธรรมเขตธนบุรี ซึ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักดังกล่าวจะมีบทบาทสำคัญในการวางแผนนโยบายในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตธนบุรี อีกทั้งเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นอย่างดี

3.1.2 กลุ่มนักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไป

คณะผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะจง จำนวน 26 คน ประกอบไปด้วย นักท่องเที่ยวชาวไทย นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ กลุ่มผู้ประกอบการต่าง ๆ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการสร้างและดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตลอดจนมีวิถีการดำเนินชีวิตที่มีความเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และเป็นผู้ที่ใช้อยู่ได้รับผลประโยชน์จากการประกอบกิจการด้านการท่องเที่ยวในเขตธนบุรี ซึ่งจะนำผลการศึกษามารวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

3.2 เครื่องมือและคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยจะสร้างแบบสอบถามในการสัมภาษณ์ด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในการลงพื้นที่สัมภาษณ์ ซึ่งจะใช้การสร้างประโยคคำถามในการสัมภาษณ์แบบปลายเปิดให้แก่กลุ่มเป้าหมาย โดยจะใช้คำถามที่เกี่ยวข้องกับประเภทของเรือให้แก่กลุ่มผู้ประกอบการเรือนำเที่ยว คำถามที่เกี่ยวข้องกับการบริการ และการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้แก่กลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศ และคำถามที่เกี่ยวข้องกับแหล่งวัฒนธรรมลุ่มน้ำเจ้าพระยาฝั่งธนบุรีให้แก่กลุ่มผู้ที่มีผลกระทบและเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในลุ่มน้ำเจ้าพระยาฝั่งธนบุรี เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนและเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาในครั้งนี้

3.3 การรวบรวมข้อมูล

3.3.1 ข้อมูลเชิงเอกสาร

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนวรรณกรรมจากเอกสารทางวิชาการ ได้แก่ เอกสารทางประวัติศาสตร์แถบธนบุรี งานวิจัย และเอกสารกึ่งวิชาการ ได้แก่ บทความในวารสาร ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับทุนทางวัฒนธรรม ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนา และการพัฒนาชุมชน รวมทั้งเอกสารที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับแนวคิด ทฤษฎีทางมานุษยวิทยาวัฒนธรรม สังคมวิทยา ซึ่งผ่านการศึกษาจากชาวไทยและชาวต่างประเทศในเบื้องต้น เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย

3.3.2 ข้อมูลภาคสนาม

วิธีการเก็บข้อมูลภาคสนาม มีรายละเอียดดังนี้

3.3.2.1 สัมภาษณ์

ผู้วิจัยได้แบ่งการสัมภาษณ์ออกเป็น 2 ประเภท คือ สัมภาษณ์แบบเป็นทางการ และสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการซึ่งมีผู้ให้ข้อมูลจำนวน 30 คน

(1) สัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (Formal) คือการสัมภาษณ์โดยมีการนัดเวลา สถานที่แน่นอนไว้ก่อน รวมทั้งมีการบันทึกการสัมภาษณ์เป็นทางการ ข้อดีของการสัมภาษณ์เป็นทางการก็คือความคลาดเคลื่อนของข้อมูลที่ได้จะมีความผิดพลาดน้อย เนื่องจากเป็นข้อมูลที่ได้มีการเตรียมข้อมูลไว้ก่อนล่วงหน้า รวมทั้งผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้มีความชำนาญในเรื่องที่จะให้ข้อมูล (นิศา ชูโต 2545: 167-168) ซึ่งในการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการผู้วิจัยใช้ในการไปติดต่อกับหน่วยงานราชการ อาทิ สำนักงานเขตธนบุรี สภาวัฒนธรรมเขตธนบุรี เพื่อขอสัมภาษณ์ ทั้งนี้เพื่อขอข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเขตธนบุรี และสัมภาษณ์เกี่ยวกับทุนทางวัฒนธรรม

ความต้องการและปัญหาอุปสรรคของการพัฒนา วิธีการที่ใช้ในการพัฒนา ตลอดจนบทบาทของการพัฒนาชุมชนซึ่งมีผู้ให้ข้อมูล (Key informant) จำนวน 4 คน ดังนี้

1. ประธานสภาวัฒนธรรมเขตนบุรี
2. ผู้อำนวยการเขตนบุรี
3. เลขาธิการวัฒนธรรมเขตนบุรี
4. รองประธานสภาวัฒนธรรมเขตนบุรี

(2) สัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ(Informal) เป็นการสัมภาษณ์ที่เกิดจากการพบปะโดยส่วนตัว ซึ่งอาจมีการนัดหมายไว้ก่อน คร่าว ๆ ซึ่งอาจมีการบันทึกเสียง ซึ่งต้องมีการขออนุญาตก่อนการบันทึกเสียง หรือถ้าไม่มีก็จะจำไว้ก่อนแล้วมาเขียนบันทึกภายหลัง ซึ่งการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการสามารถทำได้หลายครั้ง (นิศา ชูโต 2545:168) ในการเก็บข้อมูลส่วนใหญ่ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ เนื่องด้วยผู้ให้สัมภาษณ์ คือ กลุ่มประชาชนผู้ประกอบกิจการค้าขายและให้บริการด้านต่าง ๆ ในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ซึ่งผู้วิจัยจึงสามารถเข้าไปพบได้เกือบทุกวันกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศ อีกทั้งยังใช้สัมภาษณ์ผู้นำชุมชน อาทิ ผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่มอาชีพต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความผ่อนคลายในการสนทนาและไม่ดูเป็นทางการมากนัก โดยจะสัมภาษณ์ถึงทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน ความต้องการและปัญหาอุปสรรคในการพัฒนา แนวทางการพัฒนาชุมชน และสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เรือนำเที่ยวประเภทต่าง ๆ ตลอดจนความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว ซึ่งมีผู้ให้ข้อมูล (Key informant) โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจงจำนวน 26 คน ดังนี้

1. ผู้ประกอบการร้านค้าและบริการในสถานที่ท่องเที่ยว
2. นักท่องเที่ยว
3. คนขับเรือนำเที่ยว
4. ประชาชนในชุมชนแถบลุ่มน้ำเจ้าพระยา ฝั่งธนบุรี

3.3.2.2 การสังเกต

ผู้วิจัยใช้วิธีนี้ทำการสังเกตในรายละเอียดต่าง ๆ ตามปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่สนามวิจัย ใน ซึ่งทำให้ทราบเรื่องราวและรายละเอียดต่าง ๆ อาทิ พฤติกรรมของสมาชิกชุมชนเมื่อดำเนินการทางวัฒนธรรม การแสดงออกทางสังคมของคนในชุมชน เป็นต้น ซึ่งต้องอาศัยการสังเกต แล้วนำมาวิเคราะห์ประกอบกับการสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลต่าง ๆ อย่างชัดเจนครบถ้วน

3.3.2.3 การเก็บข้อมูลภาพและเสียง

ผู้วิจัยใช้การบันทึกข้อมูลด้วยการใช้อุปกรณ์เครื่องมือต่าง ๆ ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ได้แก่ กล้องวิดีโอ กล้องดิจิทัล และเครื่องบันทึกเสียง

- การใช้กล้องวิดีโอ นับว่ามีความจำเป็นในการเก็บข้อมูลภาคสนามเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการเก็บข้อมูลภาคสนามของการวิจัยครั้งนี้ เนื่องจากการสัมภาษณ์เพื่อให้ประชาชนและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับทุนทางวัฒนธรรม สถานที่ท่องเที่ยว ประเภทของเรือนำเที่ยว ซึ่งจะมีรายละเอียดของประเด็นการสนทนาที่แตกต่างกันออกไป การบันทึกเหตุการณ์ด้วยวิดีโอ จะให้ภาพเคลื่อนไหวที่ต่อเนื่อง ซึ่งจะทำให้ผู้วิจัยสามารถลำดับเหตุการณ์ได้ถูกต้อง และสามารถนำข้อมูลจากภาพวิดีโอมาวิเคราะห์ความคิดของกลุ่มผู้สนทนาได้อย่างละเอียดยิ่งขึ้น ตลอดจนสามารถที่จะย้อนกลับไปดูรายละเอียดที่ผู้วิจัยสงสัยได้ตลอดเวลา

- การใช้กล้องดิจิทัล เพื่อเก็บข้อมูลจะมีประโยชน์ต่อการสังเกตรายละเอียดของปฏิบัติการทางวัฒนธรรม ตลอดจนสามารถเก็บภาพของทุนทางวัฒนธรรมในหมู่บ้านราบัว ซึ่งจะช่วยทำให้ผู้วิจัยเห็นภาพทุนทางวัฒนธรรมได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น ตลอดจนกล้องดิจิทัลยังช่วยให้ผู้วิจัยได้นำรูปภาพมาทบทวนความจำในรายละเอียดของการทำกิจกรรมทางวัฒนธรรม ซึ่งกิจกรรมทางวัฒนธรรมเหล่านี้ สามารถนำมาหาแนวทางเพื่อมุ่งสู่การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งได้

- การใช้เครื่องบันทึกเสียง มีส่วนสำคัญในการบันทึกข้อมูลเสียง และรายละเอียดของข้อมูลจากการบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูล ทั้งนี้เพราะผู้วิจัยตระหนักอยู่เสมอว่า ความทรงจำของคนเรามีความจำกัด ยากที่ผู้วิจัยจะจดจำข้อมูลที่มีรายละเอียดมากมายได้ทั้งหมด ดังนั้นการใช้เครื่องบันทึกเสียงจะช่วยบันทึกคำบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูลได้อย่างละเอียด และผู้วิจัยจะไม่ต้องกังวลกับการจดบันทึก สามารถดำเนินการสนทนาได้อย่างลื่นไหล ซึ่งสามารถตั้งประเด็นคำถามต่าง ๆ ได้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังสามารถช่วยบันทึกข้อมูลที่ผู้วิจัยจดบันทึกตกหล่น และยังสามารถที่จะทบทวนข้อมูลการสัมภาษณ์ในแต่ละครั้งได้ตลอดเวลา

3.3.2.4 การจดบันทึก

การจดบันทึกข้อมูลในระหว่างการสัมภาษณ์ และสังเกตกิจกรรม และพฤติกรรมในการปฏิบัติการทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ตลอดจนทุนทางวัฒนธรรมที่พบจากการลงพื้นที่ในชุมชนฝั่งธนบุรี อีกทั้งจดบันทึกความต้องการ ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนา แนวทางการพัฒนาชุมชน ตลอดจนจดบันทึกบทบาทหน้าที่ของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน ซึ่งผู้วิจัยจะใช้การจดบันทึกแบบย่อ

ขณะทำการเก็บข้อมูลภาคสนาม จากนั้นจึงนำข้อมูลดังกล่าวมาลงรายละเอียดในภายหลัง เป็นประจำทุกครั้งที่กลับจากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามทุกครั้ง

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

จากการรวบรวมข้อมูล ทั้งข้อมูลเอกสาร และข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยได้นำข้อมูลทั้งหมดมาทำการวิเคราะห์ ดังนี้

3.4.1 การจัดระเบียบข้อมูลและการแสดงข้อมูล

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามแล้ว ผู้วิจัยได้นำข้อมูลแต่ละประเภทมาจัดเป็นหมวดหมู่ อาทิ ข้อมูลเสียง ข้อมูลภาพ ข้อมูลบันทึกสนาม โดยมีขั้นตอน ดังนี้

ข้อมูลเสียง คือ ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ในแต่ละครั้ง ซึ่งในแต่ละครั้งจะมีจำนวนข้อมูลเสียงหลายแฟ้ม ในการจัดแฟ้มข้อมูลที่มีจำนวนมาก ทั้งข้อมูลจากการสัมภาษณ์ บันทึกสนาม และข้อมูลในรูปแบบอื่น ๆ ได้แก่ เสียงและภาพ ผู้วิจัยได้นำมาจัดระบบ โดยใส่ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ วันที่ในการสัมภาษณ์ หลังจากนั้นได้ทำการถอดเทปการสัมภาษณ์แบบคำต่อคำ เพื่อให้เข้าใจในรายละเอียด บรรยากาศในการสัมภาษณ์ จากนั้นจึงได้แบ่งประเด็นในการศึกษา ได้แก่ ทูตทางวัฒนธรรม ประเภทของเรือนำเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว ความต้องการ และอุปสรรคในการพัฒนา และแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตลอดจนประเด็นอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อวิจัย แล้วจึงนำข้อมูลที่ได้มาเขียนร้อยเรียงตามประเด็นต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้เบื้องต้น

3.4.2 วิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำแนวคิดทฤษฎี ได้แก่ ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม และแนวคิดการจัดการท่องเที่ยว และแนวคิดการท่องเที่ยวมาใช้ในการวิเคราะห์ และศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับทุนทางด้านสังคมและวัฒนธรรมในแถบลุ่มน้ำเจ้าพระยา ฝั่งธนบุรี กรุงเทพมหานคร ทั้งนี้เพื่อเป็นการฉายให้เห็นถึงทุนทางวัฒนธรรม ประเภทของเรือที่ใช้บริการการท่องเที่ยว ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อีกทั้งความต้องการ และปัญหาอุปสรรคในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการศึกษามากยิ่งขึ้น

3.4.3 การนำเสนอข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยมีรูปแบบการนำเสนอข้อมูลด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ ตามลำดับประเด็นในวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3.5 ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ในการวิจัยเรื่อง “เรื่องกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม : กรณีศึกษาลุ่มน้ำเจ้าพระยา ฝั่งธนบุรี กรุงเทพมหานคร” ซึ่งเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ จะใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูล ดังนี้

3.5.1 ลงพื้นที่สำรวจข้อมูลอย่างสม่ำเสมอ โดยผู้วิจัยจะทำการศึกษาข้อมูลในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอจนมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนและแหล่งท่องเที่ยว โดยจะศึกษาอย่างละเอียด จนได้ข้อมูลต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการศึกษาวิจัยครั้งนี้

3.5.2 ผู้ให้ข้อมูลร่วมตรวจสอบ (respondent validation) โดยการเปิดเวทีเพื่อให้สมาชิกในชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการตรวจสอบข้อมูล ตลอดจนนำข้อมูล (ทุนทางวัฒนธรรม) ที่ได้มาร่วมกันหาแนวทางในการพัฒนาชุมชนตามบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน

คณะผู้วิจัยจะแบ่งกลุ่มประชากรออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มผู้ประกอบการเรือนำเที่ยว
2. กลุ่มนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ
3. กลุ่มผู้ที่มีผลกระทบและเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแถบ
ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ฝั่งธนบุรี กรุงเทพมหานคร อาทิ พ่อค้า แม่ค้า ร้านบริหารต่าง ๆ